

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски”
Филологически факултет
Катедра по руска филология

Полина Андреева Димитрова

**ФРАЗЕОЛОГИЗМИ С БИБЛЕЙСКИ ПРОИЗХОД
В РУСКИ И БЪЛГАРСКИ ЕЗИК**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за присъждане
на образователната и научна степен „доктор”
в област на висше образование 2. Хуманитарни науки
професионално направление 2.1. Филология,
докторска програма Славянски езици
(Фразеология на съвременния руски език)

Научен ръководител:
проф. д-р Стефка Иванова Георгиева

Научно жури:
проф. д-р Върбан Дилков Вътв
проф. д-р Стефка Вълкова Петрова
проф. д-р Стефка Иванова Георгиева
проф. д-р Неля Стефанова Иванова
доц. д-р Татяна Сагидовна Яруллина
доц. д-р Юлиана Иванова Чакърва
доц. д-р Надя Петрова Чернева

Пловдив
2016

Дисертационният труд е обсъден и предложен за публична защита на заседание на Катедрата по руска филология при Филологическия факултет на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски” на 06.06.2016г.

Дисертационният труд съдържа общо 416 страници, от които 320 страници са основен научен текст, 33 страници са библиография и 51 страници са приложение.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на 30.09.2016г. от 15.00 ч. в конферентна зала „КОМПАС” на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски”, Ректорат, ул. „Цар Асен” № 24.

Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в университетската библиотека, Ректорат, ул. „Цар Асен” № 24.

УВОД

Книгата на книгите като писмено свидетелство на Словото Божие винаги е била обект на интерес от страна на учени от различни области – херменевти, философи, теолози, историци, лингвисти, археолози Нашето внимание на изследовател-лингвист е привлечено от налагащата се тенденция на фреквентна употреба в съвременната руска и българска реч на устойчивите изрази, възникнали както в Библията, така и в постбиблейското езиково и речево пространство в пряка кореспонденция със свещения текст, които класифицираме в настоящия дисертационен труд с работния термин **фразеологизми с библейски произход (ФБП)**. На базата на съществуващите мнения се опитваме да отговорим на въпросите, които засягат същността на термините, използвани за обозначаване на Единиците¹, пряко или косвено обвързани с библейския текст; тяхната структурна организация и семантична кодификация, функционалната им реализация в различни текстови регистри. Фразеологизмите с библейски произход като представители на Единиците от фразеологичното ниво на езика се разглеждат на равнището на композиционната им организация, смисловата цялост, стиловата принадлежност. Те са поле за експериментално проучване от гледна точка на техния нравствено-дидактичен потенциал, степен на фреквентност както в самия библейски текст, така и извън строгите рамки на религиозния канон, като константна величина както при непосредственото живо общуване, така и в дискурса на средствата за масова информация (СМИ) – посредством наблюдения и анализ на техния „преводен“ потенциал не само в узуална, но и в трансформирана форма. Независимо от наличието на значителен брой разработки по посочената тема, настоящият дисертационен труд е първото (доколкото ни е известно) цялостно и детайлно съпоставително изследване на фразеологизмите с библейски произход от корпуса на двата славянски езика – българския и руския. Подобна съпоставка не е провеждана до написването на тук представения труд. Въпреки прилагането на все по-актуалните интердисциплинарни подходи, съпоставителните изследвания продължават да заемат подобаващото им значително място в днешната лингвистика. В съвременната комуникативна ситуация на налагащ се би- и полилингвизъм и потребността от умения и компетенции за преподаване на роден и чужд език в мултикултурното езиково пространство дълбочинното професионално познаване на Свещените религиозни текстове е задължителна компонента. Споделяме мнението на водещи

¹ Под термина **Единица** в настоящото изследване ще бъдат подразбирани езикови знаци от лексикалното и фразеологичното ниво на езика: лексеми (думи), фразеологични единици (ФЕ), фразеологизми с библейски произход (ФБП).

учени в областта на лингвостранознанието и методиката на преподаване на чужди езици (Прохаров, Костомаров, Бурвикова, Караулов) за задължителната историко-културна компонента в преподаването на чужд език. Настоящото съпоставително изследване на Светото Писание и експлицираните ФБП би обогатило лингводидактиката при преподаването на чужд език и познанията за менталността и културата на носителите му. Анализът на ФБП в представения дисертационен труд, систематизациите и класификациите им, както и изведените обобщения и тенденции биха допълнили типологията на славянските езици с данни за сходствата, проявяващи се при функционирането на фразеологизми с библейски произход в два близкородствени езика. Всичко това ни дава основание да определим настоящия дисертационен труд като пределно изчерпателно, задълбочено и многостранно сравнително-съпоставително изследване, което би представлявало интерес както за професионалния изследовател-лингвист – теоретик и практик, така и за обучаващия на чужд език в практико-приложен аспект.

Целта на дисертационния труд е да бъдат установени, анализирани и изведени общите и лакунарни зони, както на теоретично (да бъдат представени водещи структурни модели; да бъде представена структурна-семантична дисекция; да бъде изведена типология на видовете актуализация и трансформация в **средствата за масова информация (СМИ)**); да бъде представен алгоритъм за извършване на процеса на предаване на фразеологизмите с библейски произход от един език на друг), така и на практическо ниво (да бъдат разкрити интенцията и ефектът от употребата на **фразеологизмите с библейски произход (ФБП)** както в тяхната узуална реализация, така и в тяхната нестандартна форма; да бъде разкрит потенциалът им не само като езикови, но и културологични Единици за нуждите на превода).

Поставената цел определя и **конкретните задачи** на изследването:

1. Създаване на собствен терминологичен апарат за целите на настоящото изследване.
2. Определяне на диференциалния потенциал на термина фразеологизъм с библейски произход в руския (РЕ) и българския език (БЕ).
3. Създаване на типология на структурната организация на ФБП в БЕ и РЕ.
4. Извеждане на принципи на семантична кодификация на ФБП.
5. Провеждане на сравнителен структурно-семантичен обзор на ФБП в БЕ и РЕ.
6. Определяне и дескрибиране на периметъра, формите и средствата за осъществяване на рефлексии между ФБП и пораждащия ги библейски текст.
7. Регистриране на пътищата на възникване на ФБП в БЕ и РЕ.
8. Описване на нравствено-дидактичния потенциал на българските и руските ФБП като Единици, детерминирани от сакрален тип текстови източник.

9. Анализирание и представяне на функционално-стилистичния потенциал на българските и руските ФБП в СМИ: както в тяхната узуална форма, така и в трансформиран вид.
10. Представяне, описване и анализирание на тенденции, налагани от съвременните СМИ, при употребата на българските и руските ФБП в изконната и модифицираната им форма.
11. Създаване на алгоритъм на процеса на предаване на българските и руските ФБП от български език на руски и от руски език на български.
12. Създаване на собствен корпус от ФБП в БЕ и РЕ с опора на специализираните лексикографски източници на В. Въртов и К. Дубровина.
13. Илюстриране степента на фреквентност на ФБП посредством изграждане на корпус от Единиците, реализиращи се в СМИ.

Обект на изследването са фразеологизмите с библейски произход в руския и българския език, ексцерпирани от специализираните лексикографски източници на В. Въртов и К. Дубровина, и анализирани в дискурса на СМИ.

Предмет на изследването са Единици с устойчив тип структура от предикативен / непредикативен характер (устойчиви словосъчетания, устойчиви сравнения, пословици/поговорки), реализиращи определен тип връзка / рефлексия (опосредствен / непосредствен) с Библията, дефинирани от нас като **фразеологизми с библейски произход** и тяхното дескрибиране във водещи аспекти като: структурната организация, семантичната кодификация, лингвоаксиологичната маркираност, функционално-стиловата реализация, онтогенетичната обвързаност с текстовия първоизточник, техниките на предаване между двата славянски езика.

В дисертационния труд са използвани няколко **изследователски метода**: описателен, съпоставителен, структурно-системен, компонентен анализ, метод на теоретичното обобщение, контекстуален анализ, историко-реконструктивен метод.

Източници и темпорални рамки на изследването: За целите на настоящото изследване съзнателно бяха подбрани два типа източници, темпорално диаметрално противоположни. Специализираните лексикографски издания на В. Въртов и К. Дубровина представят специфичен пласт от фразеологичната система на двата съпоставяни езика. Съвременните СМИ (електронни формати на централни и местни, светски и религиозни издания на български и руски вестници, списания, радио- и телевизионни предавания) са лакмусът за „степената на корозия” на това езиково явление, обозначено от нас като ФБП.

Практическо значение. Изведената многоспектърна сегментация на ФБП би намерила своето приложение при проучването на фразеологията, лексиката, стилистиката на двата езика, а също и при лексикографската практика при съставянето на съвременни едноезични и двуезични

речници, при изготвянето на специализирани лексикографски издания в областта на Лингвоаксиологията. Настоящият дисертационен труд може да бъде използван в практиката на преподаване на руския и българския език, при подготовката на спецкурсове и семинари по Лексикология, Фразеология, Стилистика, Библейска фразеология, Лингвоаксиология, Интертекстуалност, Журналистика, PR, Реклама, Антропология на религиите (в средното и висшето образование), Археология, История, Сравнително езиковедие, Теория на превода, Функционална стилистика. От особена значимост е възможността за апробация на научната разработка в контекста на съвременната методика, ориентирана към обучение чрез комуникация на едно надезиково равнище – през културологията, историческата памет, менталното съзнание. Каква по-добра платформа за неговото провеждане от ФБП, демонстриращи самобитния и образен отпечатък на **общия** за християните свещен текст на Библията върху менталното съзнание на носителите на два славянски народа, обединени от своята история, култура, традиция, вярвания и обичаи.

Структура и обем. Дисертационният труд се състои от увод, три глави, библиография и приложение. Общият обем на работата е 416 стандартни страници. Библиографията включва 276 заглавия на руски и български език и 362 електронни източници.

В **Увода** се аргументира изборът на поставената тема и се дава характеристика на съпоставителния тип изследване; извежда се актуалността на проведеното изследване, определят се основните цели и задачи; посочват се използваните методи и използваните източници на ексцерпирания фразеологичен материал; очертават се темпоралните рамки; отбелязва се теоретичната и практическата значимост на изследването.

Първа глава съдържа обзор на руската и българската научна литература по въпроса за теоретичните параметри на понятието **фразеологизъм с библейски произход (ФБП)**. Представена е собствена работна дефиниция за обозначаване на предмета на настоящото изследване. Съобразно заявените цели и задачи на дисертационния труд е изведена и анализирана съпоставителна структурно–семантична класификация на ФБП, целяща да представи многообразието в копозиционната организация и структурните схеми, репрезентирани ФБП, съпътствана от коментар и анализ относно семантичната кодификация на тези Единици в двата близкородствени езика.

Във **Втора глава** се изследват типовете комуникация, която ФБП осъществяват с порождащия ги текстови първоизточник. За дескрипция и коментар са подбрани разнолики канали за провеждане на типовете рефлексия: структурна организация, начини и форми на смислова реализация, пътища на възникване, нравствено-дидактичен потенциал. За

изграждането на цялостен и детайлен обзор на представената проблематика са използвани водещи в областта на фразеологията теоретични модели, но преработени и обогатени съобразно целите на съпоставителното изследване, оспорени са базови термини и са въведени множество нови. Представен е в сравнителен план (за пръв път между Единиците от и РЕ и БЕ) класификационен модел, съобразно концепцията на науката Лингвоаксиология.

Трета глава е посветена на функционално-стилистичната реализация на ФБП в сферата на електронните формати на СМИ. Аргументиран е изборът на СМИ в ролята им на експериментална площадка за дескрипция и анализ на ексцерпирания фразеологичен материал. Задълбочено и подробно са изведени предимствата от употребата на ФБП в СМИ – както в тяхната узуална форма, така и в техния трансформиран вид. Предложен е детайлен обзор на терминологичния апарат при проследяване на провеждането на „езиковата игра” с ФБП в съвременната лингвистика. Изработен е и е представен алгоритъм за успешния акт на предаване на ФБП в превода на текстове от български език на руски и от руски език на български. В областта на оказионалното преобразуване на ФБП този процес е първият практически реализиран.

В **Заключението** се дава характеристика и оценка на постигнатите резултати от изследването на ФБП по основните аспекти, подбрани целенасочено при първото съпоставително изследване на анализиранияте Единици от фразеологичните системи на **руския и българския език**.

СПРАВКА ЗА ПРИНОСНИТЕ МОМЕНТИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.

1. Актуалността на темата се определя от характера на предприетото и осъществено първо съпоставително изследване на ФБП от двата близкородствени езика – българския и руския.

2. За пръв път корпусът от тези ФБП е дескрибиран и анализиран през призмата на: съпоставително структурно-семантично изследване, онагледено чрез общоприетите лингвистични символи А, N, S,...; през призмата на Лингвоаксиологията; през призмата на Теорията на превода (особено когато обект са трансформираните ФБП).

3. Изграден бе собствен терминологичен апарат (цитатно-сюжетен ФБП, органични, неорганични, погранични ФБП, ФБП-модератори на библейския текст, ФБП със структурнопроизводен композиционен строеж, чиста метафора, речеви сюжет, ФБП, съдържащи ономастичен компонент, ФБП, съдържащи термин, ФБП с религиозна насоченост, ФБП извън религиозния дискурс, ФБП – нравствени постулати, ФБП – реминисцентни нравствени постулати) за оптималното постигане на заложените в настоящото изследване цели. При проследяване обекта на анализ бяха приложени водещи в областта на библейската фразеология

класификационни модели, пречупени и адаптирани чрез трансформации за нуждите на изследване, каквото е съпоставителното; бяха изготвени и собствени класификационни подредби, приложени във фундаменталните за изучаването на една езикова Единица аспекти (структурна организация, смислова кодификация, произход, дидактика, стилистика, превод).

4. Представени бяха матрици и схеми за успешното и ефективно осъществяване на процеса на превод не само на узуални, но и на трансформирани ФБП.

5. Изградени бяха собствен лексикографски корпус на ФБП от БЕ и РЕ и собствен корпус на ФБП в узуална и трансформирана форма на основата на тяхната медийна реализация.

ПЪРВА ГЛАВА **ФРАЗЕОЛОГИЗМИТЕ С БИБЛЕЙСКИ ПРОИЗХОД В** **ДИСКУРСА НА ЛИНГВИСТИЧНОТО ПОЗНАНИЕ.** **СЪПОСТАВИТЕЛНА СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА** **ОРГАНИЗАЦИЯ.**

1. Теоретични параметри на лингвистичното понятие фразеологизъм с библейски произход. Въпросът за Единиците, проявяващи рефлексия към периметъра на понятието **библейска фразеология**, не получава еднозначен и категоричен отговор в научните трудове както на българските, така и на руските учени. Познати са проучвания, които подлагат на мониторинг анализиранияте Единици не само в рамките на една езикова система (Оноприенко, 1997; Прибитко, 2002; Зайцева, 2010 др.). Срещат се съпоставителни изследвания, които обхващат фразеологичното богатство на два, дори на три езика. В преобладаващата част от тях Единиците – предимно от руския библейски пласт, са паралелно съотнасяни както с други славянски, така и със западни езици (Каминская, 2004; Алимжанова, 2008; Кузнецова, 2012). Изучаването на лингвистичната същност на понятието **библейска фразеология** и Единиците, които го репрезентират, в трудовете е пречупвано през концепциите, използвани по общо и историческо езиковедие, по преводи на Библията на различни езици, анализи върху граматичната, лексикалната и фразеологичната система на библейските текстове, тяхната стилистика и лингвокултурологична значимост. Фундаменталната плоскост, в чиито граници е анализиран характерът на Единиците, свързани по определен начин с библейския текст, е техният етимологичен произход, пряко обвързан в трактовките на изследователите с типа структурна организация, под която те се обособяват в съответния език. В зависимост от тези критерии в българските и руските научни разработки се употребяват редица термини, служещи за означаване на Единиците, които демонстрират определен тип отношение към библейския текст: **библеизъм, библейски фразеологизъм, фразеологичен библеизъм,**

фразеологизъм с библейски произход, библейски изрази, библейски фрази, библейски елемент, ФЕ с библейски произход, ФЕ, произлезли от Библията, ФЕ, които водят началото си от библейско-евангелски цитати, ФЕ, с компонент-библеизъм, ФЕ, регистрирани в религиозен тип дискурс. Единно понятие не е изведено нито от българските, нито от руските изследователи. С най-висока фреквентност в лингвистичните изследвания се ползват термините **библеизъм, библейски фразеологизъм, фразеологизъм с библейски произход.** В научните трудове преобладаваща е употребата на понятието **библеизъм.** То притежава силно изразен широкоспектърен обхват в сравнение с понятията **библейски фразеологизъм, фразеологичен библеизъм, фразеологизъм с библейски произход.** Най-общо учените съизмерват като библеизъм Единици и с предикативен, и с непредикативен характер – от лексеми, през словосъчетания до изречения. Една сравнително неголяма част от учените припознават **отделната лексема** като възможна структурна вариация, олицетворяваща представата за термина библеизъм. Това са обособените като група на **библеизмите-думи.** Най-често **библеизмите-думи** биват обособявани в две групи: на **антропонимите (Адам, Соломон)** и на **топонимите (Вавилон, Вифлеем).** Някои от изследователите изтъкват възможността **библеизмите-думи (техни деривати)** да бъдат включени в състава на библеизмите с фразеологичен тип структура (дефинирани най-общо като Единици с (не) предикативен тип структура, зафиксирани в Светото Писание, или мотивирана от разгърнат в него сюжет). В тези случаи те са определяни като **фразеологизми, съдържащи (с компонент) библеизъм: Фома неверный, Египетская тъма** (Оноприенко 1997, 69). В трудовете на немалко изследователи откриваме и формирана като отделна група тази на **думите, означаващи религиозни реалии.** В тях настойчиво е поставян въпросът за характера на взаимоотношенията между понятията **църковна лексика, религиозна лексика, църковно-религиозна лексика, сакрална лексика, сакрално-богослужерна лексика,** от една страна, и понятието **фразеологизъм с библейски произход.** Въпреки наличието на речници, в които са представени самостоятелно и заедно **религиозната и църковната лексика,** все още не може категорично да бъде съизмерен обемът на тези понятия. Съпоставяйки дефинициите, приведени в тях, можем да заключим, че понятието **църковна лексика** се вписва в семантичния обем на понятието религиозна лексика. Значително по-ниска е употребата на термините **сакрално-богослужерна лексика и сакрална лексика.** В приведените от **И. Королева и Н. Шорсткина** класификации с термина **сакрална лексика** са означени онези езикови елементи, които съставляват при познатата от други учени група на религиозната лексика, а сформулираната **богослужерна лексика** семантично е съизмерима с именуваната група на църковната лексика (Королева, 2000; Шорсткина, 2000). Редица автори поставят знак за

равенство между понятията **библейизъм** и **библейски фразеологизъм**, **фразеологичен библейизъм**, **фразеологизъм с библейски произход**, **библейски фразеологизъм**, **фразеологизъм с библейски произход**, **библейски фразеологизъм**, **фразеологичен библейизъм**, **фразеологизъм с библейски произход**, **библейски фразеологизъм**, **фразеологичен библейизъм**, **фразеологизъм с библейски произход**, **библейски фразеологизъм**, **фразеологичен библейизъм**, **фразеологизъм с библейски произход**, **библейски фразеологизъм**. Те често биват извеждани като тъждествени. Оказва се, че често един и същ показател е използван от учените за обособяването на изследваните Единици и като **фразеологизъм с библейски произход**, и като **библейски фразеологизъм**. Уповавайки се на вътрешната форма на анализирания термин, Е. Каминская² ясно диференцира **библейския фразеологизъм** от **фразеологичния библейизъм** и **фразеологизма с библейски произход**. Авторката посочва като неприемлив термина **библейски фразеологизъм**. Аргументите: „вътрешната форма на анализирания термин предразполага към идеята, че е налице фразеологизъм, който се съдържа в самия текст на Библията, а не съвременна ФЕ, генетически свързана със Светото Писание”. За означаването на библейски-фразеологични единици авторката предлага термините **фразеологичен библейизъм** и **фразеологизъм с библейски произход** (Каминская, 2004). ФБП са разглеждани от множество учени и като „общ елемент от културата на различни общества” (Гак 1997, 55), като своеобразни **интертекстуални фрагменти**, проникнали в системата на редица езици и зародили се в полето на един общ текстови носител – Библията. Единиците, свързани по определен път с библейския текст, са означавани и с термина **прецедентен феномен (ПФ)** – „уникално образование, което е способно многократно да бъде подложено на динамично вариране и може да бъде определено като динамичен конструкт“ (Орлова 2010, 10), а пораждащия ги свещен текст – като културно значим, **прецедентен текст (ПТ)**. Наред с ПТ учените обособяват **прецедентно изказване**, **прецедентна ситуация** и **прецедентно име**. За всеки един от типовете **ПФ** може да бъде регистриран библейски произход. Излишно е да се говори за наличието на някакъв всеобщ корпус от източници на ПФ. За всеки отделен език той е строго специфичен, исторически подвижен. Изказаната хипотеза не отрича съществуването на някои общи текстови реминисценции (ТР) в езиците, обединени от общи елементи на цивилизация (Супрун 1995, 25). В настоящото изследване се въвежда и е използван терминът **фразеологизъм с библейски произход (ФБП)**. Това са **Единици с устойчив тип структура от предикативен / непредикативен характер (устойчиви**

² Тук и до края на настоящата работа преводът на цитати от руски език на български е мой: П. Д.

словосъчетания, устойчиви сравнения, пословици/поговорки), реализиращи определен тип рефлексия (опосредстван / непосредстван) с Библията. Корпусът от ФБП, използван за целите на научната разработка, са ексцерпирани от два лексикографски източника, репрезентиращи библейския фразеологичен пласт съответно на българския и руския език. Това са „**Библията в езика ни**“ (Вътов, 2002) и „**Фразеологическият словарь библейских фразеологизмов**“ (Дубровина, 2010).

2. Съпоставителна структурно-семантична организация на фразеологизмите с библейски произход. При съпоставка между ФЕ от родствени езици е възможно прилагането на различни подходи: съпоставяне на групи от ФЕ, съдържащи обща (и) опорна лексема; съпоставка на групи от ФЕ, чрез чиито смислови структури се изразява определен идея; съпоставка на ФЕ по граматически обособени групи, по структурно-типологични модели и др. (Георгиева 2002, 382-383). Предимствата на избрания и реализиран в тази част от дисертационния труд **структурно-семантичен метод** се крият във възможността „да бъдат установени универсални структурно-семантични класове ФЕ в двата езика, да бъдат открити случаи на „типизираща семантика“ и / или „типизираща семантическа характеристика“ (Захариева 2005, 27); да бъдат изведени общи и специфични схеми и да бъде дефинирана семантичната кодификация на Единиците, които ги репрезентират. Общеизвестна истина е, че структурната организация на ФБП по принцип не се различава, а само повтаря всички онези възможни схеми на конструиране на свободните словосъчетания и изречения в езика“ (Захариева 2005, 156). Именно тази специфика обуславя наличието на два основни типа структура при ФЕ: **структурен тип словосъчетание** и **структурен тип изречение**. Отчитайки значимостта на глагола като класификационен маркер, С. Захариева подразделя словосъчетанията на два структурни класа: **неглаголни** и **глаголни**. Анализирайки структурната организация на ФБП в българския и руския език, ние се ръководим от предложените от авторката три типа структури: **ФБП – неглаголни словосъчетанията, ФБП – глаголни словосъчетания** и **ФБП с изреченски тип структура**. Вътре в групата на **неглаголните словосъчетания** са изведени подгрупи от ФБП, демонстриращи семантика, аналогична на функциите, които изпълняват различните частите на речта. В настоящата работа терминът **фразеологична структура** се разглежда като „своеобразна абстракция на строежа на ФЕ, която отчита преди всичко участието на автосемантични думи“, които „поради семантичната си натовареност заемат основно място в изграждането на фразеологичното ядро“ (Захариева 2005, 157-158). **Синсемантичните думи** – предлози и съюзи участват като свързващи елементи с известна допълваща и / или доуточняваща, нюансираща общата семантика функция. С оглед на **участието и броя на елементите** –

автосемантични думи и съобразено с разпределението на фразеологичния материал в двата езика фразеологичните структури могат да бъдат класифицирани като **три** вида: **моноелементни**, **биелементни** и **полиелементни** (съответно **едноелементни**, **двуелементни** и **полиелементни**) (Захариева 2005, 157). Разбира се, „употребата на термина **моноелементни**, както коментира С. Захариева, носи напълно условен характер и изборът му е преди всичко предопределен от техническия момент на построяване на ФЕ“ (пак там, 2005, 157). В зависимост от **позиционното подреждане** на **автосемантичните** и **синсемантичните думи** фразеологичните схеми могат да се разделят на **два** основни типа: **асиметрични** и **симетрични**. „**Асиметричният тип схема** е преобладаващият начин за организация на елементите, единственият възможен при моноелементните и най-характерният за полиелементните“ (пак там 2005, 159). „**Симетричният тип схема** се характеризира с ясно разграничаване на две еднакви подредби на автосемантичните елементи отляво и отдясно на един синсемантичен елемент; проявява се при биелементните и полиелементните структури с четен брой автосемантични елементи; не допуска движение на елементите вътре в нея и е специално търсена форма, с възможността да изразява ярко и налагащо експресия“ (пак там 2005, 160–161). В съпоставителен план българските и руските ФБП могат да бъдат изградени по моделите на **съответните** (произвеждащи семантични еквиваленти със съответна структура), **общите** (присъстващи и в двете фразеологични картини) или **различните** (характерни само за единия език) схеми (пак там 2005, 164–165). В настоящото изследване корпусът от български ФБП (**б. ФБП**) и руски ФБП (**р. ФБП**) ще бъде организиран съобразно представените от С. Захариева дефиниции за **съответни**, **общи**, **различни** схеми, но илюстрирани в изработените от нас (на базата на ексцерпирания материал, посочен в **Приложението**) структурни модели с помощта на общоприетите в лингвистиката символни знаци: **A, Adv, N, S, P, Rron, I, V, part, pr, c**. ФБП от класа на демонстриращите **неглаголен тип** устойчиво съчетание могат да възпроизвеждат моноелементни, биелементни и полиелементни структурни схеми. **Моноелементните** структури са слабо застъпени както по отношение на броя схеми, така и по отношение на броя ФБП, илюстриращи самите схеми. За българската фразеологична система са регистрирани едва два структурни модела: **pr + S** и **part + pr + S**, а за руската – с един в повече: **pr + S**, **part + pr + S** и **part + S**. Най-голямата в рамките на неглаголните ФБП е групата на ФБП с **биелементен** тип структура. Безспорно най-много образowania са свързани с присъстващите и в двете езикови системи схеми **A + S** и **S + A**. ФБП от двата типа схеми са изрази, назоваващи човек, предмет, явление, ситуация, проява, субстанция (жива / нежива; конкретна / абстрактна) с нейната най-важна характеристика. Това са ФБП с **номинативен** тип семантика. Схемата **S +**

S е присъща за руската фразеологична система и слабо застъпена в българската. Възпроизвеждащите я в двата езика ФБП се ползват с **охарактеризиращ** тип семантика, назовавайки определен тип субстанция. Втората голяма подгрупа ФБП с **биелементен** тип структура демонстрират **адвербиален** тип смислова реализация, проявяваща се чрез многообразието от своите семи. Биелементните структури при неглаголните ФБП могат да бъдат и от **симетричен** тип. При тях в количествено отношение преобладават тези схеми, в които ролята на свързващ елемент изпълняват различни **съчинителни съюзи**. Пресъздаващите ги ФБП се реализират чрез **номинативен** и **адвербиален** тип семантика (само един ФБП проявява **адективна** семантика). Обща и за българските, и за руските ФБП е схемата **S + pr + S**. За разлика от българските ФБП, руските ФБП, конструирани по този тип схема, реализират не само **номинативен**, но и **адвербиален** тип семантика (проявяваща се чрез семи за място и начин). Най-често ФБП с **полиелементен** тип структура включват **три** или **четири** (по-рядко) автосемантични елемента. В хода на настоящото изследване не бяха регистрирани структурни модели, изградени с участието на **повече от четири** автосемантични елемента. **Моноелементни** структури при ФБП, репрезентиращи глаголен тип устойчиви словосъчетания **не** се наблюдават. В съпоставяните фразеологични системи най-силно представени са **биелементните** структури. Тук преобладават **общите** и **съответните** схеми. С най-висока фреквентност за ФБП от двата езика се ползват схемите **V + S** и **V + pr + S**. Наблюдава се добре изразено присъствие на **схеми** от **съпоставителен** тип. Силно изразена е и групата на полиелементните глаголни устойчиви словосъчетания. Превес демонстрира групата на **триелементните** структури. Водещ и задължителен компонент при тях е **съществителното име**, а със слаба фреквентност се отличават **прилагателното име**, различните видове **местоимения** и **наречия**. Разнообразието от структурно моделиране е представено в тази група в цялата си пълнота. Добре изразени са специфичните за всяка една от двете фразеологични системи схеми. **Полиелементни структури**, изградени от **четири** автосемантични елемента, са слабо изявени и разпространени структурни модели в анализираните фразеологични системи, но малкото представени схеми са от типа съответни. При сравненията, за разлика от ФБП, построени по модела на устойчиво словосъчетание, се проявяват условно **два** типа структури: **моноелементни** (особено силно изразени в българския език) и **биелементни**. Моноелементните структури с участието на **tertium comparationis** – глагол са представени в руския език едва от един ФБП: *Как дым исчезнуть* (със схема **Как + S + V**). Като цяло ФБП с **полиелементна структура** не са присъщи нито за българската, нито за руската езикова сиситема. И в двете фразеологични системи се изявява

класическия тип компаратум – като / как. С най-висока степен на фреквентност в съпоставяните ФБП се ползват структурни схеми, при които в ролята на **tertium comparationis** встъпва **глаголът**; с много по-ниска честотност се реализират схемите с участието на **tertium comparationis – прилагателно име**, а напълно отсъстват тези схеми, при които функцията му се поема от **наречие**. Като **ФБП с изреченски тип структура** в настоящото изследване ще бъдат определяни тези Единици, които в плана на изказа се характеризират със завършеност на информацията, която носят: съобщение, отношение, емоция, и могат самостоятелно да бъдат употребявани (Захариева 2005, 282).

ГЛАВА ВТОРА

ФРАЗЕОЛОГИЗМИТЕ С БИБЛЕЙСКИ ПРОИЗХОД В КОМУНИКАЦИЯ С БИБЛЕЙСКИЯ ТЕКСТ

В настоящата част от дисертационния труд съобразно заложените от нас цели и задачи е предприет опит събраният фразеологичен материал да бъде композиционно организиран посредством изработването на система от **групи опозиционни двойки**. В основата на тяхното обособяване като базов критерий на корелация е положен **типът комуникация, протичаща между текстовия първоизточник и производните езикови форми**, т.е. между библейския текст и ФБП. Спрямо предложената разделителна ос ние формирахме два основни вида ФБП – **ФБП, осъществяващи непосредствен тип (първична) комуникация с корпуса от свещени текстове, и ФБП, провеждащи опосредствен (вторичен) тип комуникация със Светото Писание**. За **опосредствен тип комуникация** е приет всеки процес, реализиращ се **с помощта на посредник**. Функционалната роля на основополагащия критерий се демонстрира чрез помощни критерии, които предопределят облика на всяка отделна опозиционна двойка. В настоящото изследване това са: **композиционната организация, семантичната кодификация, пътища на възникване и нравствено-дидактичният потенциал**. Връзката, която демонстрират някои от ФБП с библейския текст, не буди съмнение. Определихме ги като **ФБП, встъпващи в непосредствен тип комуникация със своя първоизточник**. Това са дефинираните в настоящото изследване като **цитатно-сюжетни ФБП** (ФБП, които предават фрази от библейския текст във форма, тъждествена или близка (съкратена, разширена, инверсивна) на тази на изконния ФБП) и **сюжетни** (ФБП, експлицирани от споделена между редовете на Светото Писание история). В зависимост от съотношението между форма и съдържание, цитатно-сюжетните ФБП могат да бъдат подразделени в няколко групи, за чието обособяване формирахме работните термини: **тъждествени по форма и семантика цитатни ФБП; тъждествени само по форма цитатни ФБП; тъждествени само в семантичен план ФБП**. При сюжетните ФБП бяха констатирани две тенденции: **зараждане на**

еднакъв брой ФБП от един общ сюжет (които демонстрират еднакъв брой значения и тъждествен смислов потенциал и в двата езика; които демонстрират еднакъв брой значения, но с различна семантична кодификация; които демонстрират различен брой значения – при това единственото за българския ФБП значение съвпада с посоченото като второ за руския ФБП значение) и **формиране на различен брой ФБП, експлицирани от общ текстови фрагмент** (и тук се наблюдава широкоспектърно вариране спрямо съотношението количество образувани руски ФБП и количество образувани български ФБП – при това различният брой образувани в двата езика ФБП е съпътстван и от различен брой значения, присъщи за всеки един от българския/руския ФБП, а семантиката, демонстрирана от тях, може да бъде тъждествена, частично тъждествена или различна). Невинаги връзката **ФБП – Библия (пораждащ библейски текст)** бива осъзната. Често тази рефлексна дъга е трудно осъществима и когато **цитатно-сюжетен ФБП** участва непосредствено във функцията на словесен фрагмент в повече от един библейски сюжет. Съвсем схематично, за да илюстрираме вече изложената в дисертационния труд теза, са представени някои от ФБП (регистрирани и в двата съпоставяни езика) и корпуса от текстове, в които те се срещат. Ние не целим да илюстрираме всички възможни схеми, онагледяващи връзката **пратекст – мотивиран ФБП**, а да фиксираме едно от свойствата на разглеждания вид Единици – тяхната динамика, гъвкавост, неординарност. **Експериментът не е прилаган до сега** при изследване на фразеологичния фонд на една или повече от една езикови системи. При сюжетните ФБП актът на номинация се предопределя от отделен момент от конкретното библейско повествование (той невинаги е мотивиран от основополагащи за сюжета елементи – завръзка, кулминация, развързка) или от самостоен, пълнокръвно функциониращ отделен речеви фрагмент. Историческият развой на поява на българския библейски текст предопределя силно изразения превес на **общите** и за двата езика **сюжетни ФБП**. Често една споделена в Свещеното Писание история се оказва първоизточник на **лакунарни за българския / руския фразеологичен фонд ФБП**. Анализ на този тип съотношение (и то между близкородствени езици) не е представяно в научните разработки по фразеология. Изследването на **количественото съотношение и смислова реализация** на б. / р. ФБП, **породени от един общ сюжет**, което също получи няколко типа реализация, потвърди хетерогенната и многолика природа на ФБП. Особен интерес в настоящото изследване породиха ФБП, които от редовия реципиент на библейския текст **не** могат да бъдат разпознати като ФЕ, „срещани там някъде в свещеното повествование или косвено обвързани с него”, защото те **не** са експлицирани от конкретен библейски текстови фрагмент, нито са закодирани в него във формата, в която се обособяват в един от двата езика. Причината: типът връзка, демонстрирана от този вид

ФБП с библейския текст, – чрез **посредник: тематичен, символен, културно-исторически, социално-битов**. Това са обособените от нас **ФБП – библейски модератори**. Изборът на термин **ФБП – модератори на библейския текст** е наложен от тяхната функция – да детерминират по определен път словесната тъкан на свещената книга и заложените в нея интенции чрез идейно-тематични топуси, чрез изградените в сюжетни линии персонажи, символи, културно-исторически феномени. И всеки един от тях претърпява своеобразна „репрезентация” при поредния акт на възпроизвеждане на самите ФБП в речта. Някои от причислените тук ФБП се оказват общи за дескрибираните две фразеологични системи, а други – строго специфични, присъщи само за една от тях. Опосредственият тип контакт между ФБП и текстовото пространство от Светото Писание бе осъществен в настоящата разработка и посредством регистрирането на изменения, засягащи структурната организация на ФБП. При тях индиректната форма на комуникация се демонстрира от ФБП, чийто композиционен строеж е произведен от този на друг (и) ФБП – пряк цитат от Библията или семантически мотивиран от пресъздаден в нея сюжет. Определихме ги като **ФБП със структурнопроизведен композиционен строеж**. Като процеси, довели до обособяването на ФБП с този своеобразен деривационен тип структура, и в българския, и в руския език бяха маркирани **разширяването, съкращаването, заместването**, протичащи вътре в композиционната организация на ФБП, както и осъществяването на сложни **колаборации** между самите тях. Сравнително по-малка е групата на ФБП, реализиращи опосредствен контакт чрез присъствието на **компонент, произведен от лексема с терминологичен или ономастиологичен характер в техния състав**. Когато прилагаме термина **ФБП, съдържащи ономастичен компонент**, ние избираме да маркираме с него Единици, **нефиксирано структурно** в словесната тъкан на свещения текст и **некореспондиращи** пряко с конкретен разгърнат в него сюжет. Това са ФБП, в чийто състав включеното име/название е само реминисценция към Библията. В значителна част от руските ФБП в качеството на пълноценен компонент встъпва лексема, назоваваща името на първия човек, създаден от Бог (**Адам**), или лексема, производна от него (**Адамов, Адамови**). Като втори компонент в анализирания тип ФБП откриваме лексеми, които пряко (**век, векове, времена**) или опосредствено (**Ева – първата жена, сътворена преди милиони години от реброто на първия мъж**) са свързани с тематичното поле „темпорален интервал”: р. **Адамовы веки (времена) // б. (Отсъства в българската фразеологична система)**. По косвен път с имената на редица библейски патриарси са обвързани присъщи само за една от двете дескрибирани фразеологични системи ФБП. Част от тях съставляват: б. **Лоно Авраамово**, р. **Левитово колено**. Сред ФБП с компонент антропоним, специфично ядро съставляват Единиците, развили не просто преносен тип

семантика, а превърнали се в словесни **символи** – р. **Иродова душа**. Името на древния град Вавилон е залегнало като компонент в състава на ФБП като б. **Новият Вавилон** // р. **Новый Вавилон, Выводить вавилоны**. Единственият библейски хидроним, намерил място сред ФБП, е изворът **Силоам** (р. **Купель Силоамская**). Термините, участващи в строежа на ФБП, демонстрират принадлежност към един конкретен тип лексика – богослужебената: **осанна, алелуя, ад, фимиам, превъзнасям**. Те встъпват в контакт с библейската словесна тъкан само чрез един от компонентите в състава им (или лексема, производна от него: **рай-райский**), а именно – чрез термина: б. **Пея алилуя** // р. **Аллилуйю петъ**; р. **Ад кромешный**. Този тип класификация на ФБП е новаторски в традиционните модели, структуриращи библейското фразеологично наследство. Една част от ФБП демонстрират характер на ФЕ още в самите структури на библейския текст. Определихме ги като **органични ФБП**, ръководейки се от един от постулатите във фразеологията относно произхода на ФЕ – чрез преосмисляне на свободно словосъчетание. Други се превръщат в елемент от фразеологичната система на съответния език едва след като претърпят процес на метафоризация извън очертаванията на свещения текст (маркираните като контрапункт на органичните с термина **неорганични ФБП**). Една малка част от ексцерпиранияте ФБП бележат пограничен контакт и свързаност с тези две демаркационни зони – припознахме ги като **погранични ФБП**. Тук попадат две групи ФБП. Единиците от **първата** се реализират както в Светото Писание, така и извън него посредством единственото присъщо за тях значение – прякото. Те не демонстрират преосмислен тип семантика, но изпълняват функцията на нравствени постулати с подчертано назидателен характер. Във **втората** група са обединени ФБП, които в текстовете от Светото Писание се реализират едновременно в своите **пряк** и **преносен** тип значение, а в статута си на елементи от фразеологичната система на един от двата езика демонстрират единствено **метафоричен** тип значение. В нея също бяха открити две подгрупи ФБП: ФБП, встъпващи във функцията на словесен изразител на **естествени човешки реакции**, и ФБП, съдържащи **компонет – соматизъм**. ФБП възникват на основата на преосмислянето на свободно словосъчетание (СС), изразяващо жестикулация на тялото, породила се като отговор на преживяно психологично / емоционално състояние или в резултат на преосмисляне на СС, илюстриращо функционалната активност на различни органи в човешкото тяло. Смесовата кодификация на тези от ФБП, които е свързана с развитието на преносен тип значение, се извършва с помощта на протичането на процес, определен като **метафоричен**. В неговата основа могат да бъдат заложени образни фигури като **метафората, метонимията, символа, алегорията**. Историческият развой на поява на синодалния превод на руската Библия обуславя зараждането и реализацията на много от ФБП, съхранили своя

църковнославянски облик. Проведеният анализ доказва, че непосредственият контакт, който осъществяват с корпуса от свещени текстове, може да бъде заявен чрез Единици, чийто архаичен характер е заложен във всеки един техен композиционен елемент (**ФБП-фразеологични калки**) или само в част от тях (**ФБП-фразеологични полукалки**). Интернационалният характер на голямата част от ФБП се наблюдава при **ФБП – калки от индоевропейски тип език**, образувани чрез буквален превод от латински, немски, френски. Една част от приетите за ФБП съществуват в езика далеч преди появата на библейския текст. За битиането на някои от тях в езиковия фонд на съответната култура дълго време преди появата на Библията ние получаваме неоспорими потвърждения от няколко различни по своя произход. Такъв е безспорно **корпусът от определена група книги, съставляващи отделни елементи от структурата на Библията.** Познати са като **Книгата на Исуса, сина Сирахов, Книгата на Еклесиаста, Псалтир, Книгата с притчите Соломонови.** Последната включва сентенции, събрани във времето от самия цар Соломон. Нерядко доказателство за това, че даден ФБП се е формирал много преди да попадне сред страниците на Светото Писание, ние намираме чрез препратки, представени в самия библейски текст – под формата на лексеми-конкретизатори. По времето на Исус Христос ФБП б. **Лекарю, исцели се сам // р. Врачу! Исцелися сам** често присъства в творчеството на римски и гръцки писатели, в изказванията на известни личности. Доказателството е приведено непосредствено в самия библейски текст: *„Той им рече: навярно ще Ми кажете **поговорката**: лекарю, изцери се сам; направи и тук, в твоето отечество, онова, което чухме, че е станало в Капернаум” // „Конечно вы скажете, Мне **присловие**: врач! Исцели Самого себя; сделай и здесь, в Твоем отечестве, то, что, мы слышали, было в Капернауме“* (Лук. 4:23). Много от ФБП презентират мотиви и фрагменти от **фолклорното богатство** на редица народи. Техните корени обаче загатват за един значително древен произход, тъй като тези Единици отразяват непосредствено обичаите, вярванията и ритуалите на съществуващите във времето древни цивилизации (б. **Хвърлям жребий // р. Метать жребий**). Резултатите от изследвания върху историческия развой и етимологичния характер на конкретна езикова Единица са специфични компоненти от речникова статия на **специализираните лексикографски издания.** В използваните от нас справочници – „Энциклопедический словарь библейских фразеологизмов“ на К. Дубровина и „Библията в езика ни“ на В. Вьтов фиксирането на древния произход на ФБП се осъществява посредством бележка – тип дефиниция, част от самата речникова статия: **вероятно става дума за единица, водеща началото си от дълбоки, праисторически времена; това е единица с древни / добиблейски корени; единица, срещаща се в много стари литературни творби** (като

следва цитиране името на автора и неговото произведение); **Единица, част от фолклорното наследство / митологията на съответния народ; Единица, възплъщаваща мисли, известни още от епохата на древността.** Сред тях попада ФБП б. **Който вади нож, от нож умира // р. Взавшие меч – от меча погивнут.** Подлагането на дескрипция и анализ на ФБП в аспекта на **Лингвоаксиологията** (науката, изучаваща ценностите и тяхното позициониране) за нас, като изследователи, носи съвсем закономерен, дори смело можем да заявим, напълно логичен и естествен характер. Какви са аргументите ни? **Първо.** За християнската общност Библията е неизчерпаем източник на вековна мъдрост и познания. **Второ.** ФБП в качеството си на Единици, свързани по определен път с Библията, несъмнено унаследяват и репрезентират нейния нравствено-дидактичен заряд. **Трето.** Аксиологията, като „философска дисциплина, занимаваща се с изследване на ценностите като смислообразуваща основа на човешкото битие, <...>“ (Грицанов, 1999) е призмата, позволяваща проследяване спецификата и функционалната реализация на изразителите на спресовани нравствени постулати, каквито са ФБП. В двете съпоставяни езикови системи съществуват ФБП, които се ползват със статута на назидателни, жизнеутвърждаващи фрази. Именно този тип ФБП, демонстриращи и на ниво структура, и на ниво семантика характер на нравоучителни сентенции, ние определяме като **ФБП – нравствени постулати.** Тук попадат основно ФБП, които се реализират както в Светото Писание, така и извън него като Единици, функциониращи посредством единственото присъщия за тях тип семантика – **прекия.** Те демонстриращи обобщено значение: б. **Обичай ближния си // р. Возлюби ближнего своего.** Срещат се и ФБП, които функционират посредством **метафоричен** тип семантика: б. **Ако някой ти удари плесница по дясната страна, обърни и другата (лявата) // р. Кто ударит тебя в правую щеку твою, обрати к нему (подставь ему) и другую (и левую).** При други ФБП свойството да се реализират като пазители и изразители на нравствени и морални ценности невинаги бива ясно демонстрирано. Именно тези ФБП, които също са своеобразна словесна платформа на съхраняваната през вековете мъдрост, но без тя да бъде отправена в назидателна форма, ние избираме да означим с термина **реминисцентни нравствени постулати.** За да докажем тяхната ценностна значимост, прилагаме метод, реализиран от Л. Байрамова, – учен, чиито научни разработки са с особена значимост в областта на Лингвоаксиологията. За целта библейското фразеологично наследство на двата езика е организирано под формата на **диади.** В съпоставителните изследвания (още повече на близкородствени езици) такъв тип дескрипция не е прилаган, което допълнително стимулира предприятия от нас експеримент). След Г. Багаутдинова понятието **аксиологична диада** е тълкувано като „единство от два блока: единият от тях включва **ФЕ** (съответно **ФБП**), чиято семантика корелира с конвенционални

ценности, а вторият – с конвенционални антиценности” (Багаутдинова 2007, 6). Тъй като в голяма част от словесното пространство на библейския текст се наблюдава сепарация между духовното и телесното, ние ще се опитаме да проследим по какъв начин тази опозиция намира отражение в корпуса от български и руски ФБП. В резултат от анализ на ексцерпирания материал бяха регистрирани случаи на синонимия, на близка смислова реализация. Именно наличието на общ смислов знаменател доказва като целесъобразно да бъде въведена **аксиологема**. Ние приемаме приведената Л. Байрамова и Д. Москалева дефиниция и като аксиологема ще бъдат характеризирани **„менторни езикови единици, които изразяват определен тип морал, встъпват във функцията на общ семантичен знаменател, маркират общи ценности или антиценности“** (Байрамова 2013, 301). Проведеният социолингвистичен обзор на ФБП през ракурса на науката Лингвоаксиология ни позволява да определим ФБП като нестандартна експериментална платформа, която предоставя възможност да бъдат маркирани формираните в езиковото съзнание на носителите на двата езика ценностни ориентации. Аксиологемите, изразяващи чрез корпуса от ФБП взаимовръзката между духовните ценности и материалните блага, представляват по своята същност репрезентация на психолингвистичен антагонизъм, демонстриращ невъзможната симбиоза между тези диаметрално противоположни цели; отрицават стремежа към материални блага; реализират се в узуалната употреба чрез интенция за предупреждение от сляпото преследване на финансов тип богатство. За двете езикови системи бяха маркирани както общи, така и лакунарни аксиологеми.

ГЛАВА ТРЕТА.

ФРАЗЕОЛОГИЗМИТЕ С БИБЛЕЙСКИ ПРОИЗХОД (ФБП) В ТРАЕКТОРИЯТА НА СРЕДСТВАТА ЗА МАСОВА ИНФОРМАЦИЯ (СМИ)

Изборът на СМИ като експериментална площадка за проверка на признак, определян като водещ за ФЕ / ФБП – устойчивостта, бе мотивиран от свойствата на СМИ, а именно: **масовост и всеобхватност, ненадминатата оперативност и непрекъснатостта в комуникацията с реципиентите** (Станев, 2013); **синкретика на изказа; функция на коректив; функция на диктатор, функция на манипулатор**. Езикът на днешните медии е първата пропускателна мембрана, регистрираща и реагираща на настъпилите общи закономерности в развитието на даден език. **Съвременният медиен дискурс не само влияе на създаването на нова норма, но и играе ролята на норма“** (Василев, 2000). ФБП са предпочитано и желано изразно средство в медийния дискурс както в своята узуална форма (**актуализация на ФБП**), така и във всяка изменена, модифицирана форма (**трансформация на ФБП**). В настоящото

изследване с термина **актуализация** на ФБП ще бъде обозначаван всеки акт, при който „се възпроизвеждат отделни денотативни и/или конотативни семи в семантиката на ФЕ или на изходните значения на изграждащите я лексеми-компоненти“ (Василева, 2007). Процесът на актуализация при ФБП се проявява посредством обновяване на неговите **план на съдържание (А.), план на изразяване (Б.) и експресивна оценъчност (С.)**. Актуализацията на **плана на съдържание** на ФБП протича посредством многообразие от лингвистични операции. Те предимно изискват непосредственото участие на ФБП. Втората компонента в този акт на реставриране на семантичния потенциал на ФБП най-общо може да бъде дефинирана като словесно обкръжение - лексема (и), контекстуални фрагменти, ФЕ, друг ФБП. Тези от лексемите, явяващи се част от обкръжението на ФБП, позициониран в заглавието или самия текст към него, могат да бъдат:

- **еднокоренни с един от компонентите на ФБП, и да са употребени в прякото си значение, за да отправят алюзии към библейския текст или за да бъде конкретизирана семантиката на самия ФБП / на самата лексема;**
- **първообрази на компонент от структурата на ФБП и да участват чрез своето преносно значение, за да бъде извършена конкретизация на ФБП в текста журналистическия текст / за да бъде разширена семантиката на ФБП;**
- **първообрази на компонент (и) от структурата на ФБП и да бъдат употребени в непосредствена близост до него посредством преносното си значение;**
- **речникови антоними на лексема, превърнала се в компонент от структурата на ФБП, активирайки прякото (библейско) значение на този компонент;**
- **еднокоренни с компонент от ФБП, и да се намират пряко до него и до разгърнатата в контекста негова семантика;**

Беше изолирана и една съвместна употреба на ФЕ и ФБП, съдържащи общ компонент. Обновяване на семантиката на ФБП може да протече и **без самият ФБП** да бъде структурно представен – това са случаи, при които в журналистическия текст е разгърната семантиката на ФБП или той е изразен от един единствен свой компонент, встъпващ във функцията на лексема-сигнализатор за разпознаване/декодиране на ФБП.

В процеса на актуализация на **плана на съдържание** между ФБП и единиците от обграждащия го контекст възникват разнообразни **синтагматични отношения**:

- **контекстуална синонимия:** между ФБП и лексема от заглавието (в прякото и значение), между ФБП и лексема от контекста (в прякото и значение); между ФБП и словосъчетание; ФБП (в отрицателна форма) и предикативна структура;
- **частична фразеологични синонимия;**

- **хипер-хипонимичен (частично-синонимичен)** тип отношение между компонент от състава на ФБП и езикови единици, съставляващи част от неговото словесно обкръжение и семантичен контекст: между ФБП и лексема от заглавието (в прякото и значение); между ФБП и лексема от текста (в преносното и значение); между ФЕ и ФБП чрез част от техните компоненти; между компонент от състава на ФБП и словосъчетание от заглавието; между компонент от състава на ФБП (в прякото му значение) и лексема от заглавието (в прякото и значение); между компонент от състава на ФБП и лексема, залегнала в словообразуването на лексема, участваща в заглавието; между два от компонентите на ФБП (в прякото си значение) и лексема от заглавието (също в прякото си значение);
- **контекстуална антонимия:** между ФБП и лексема от заглавието (в нейното пряко значение); между ФБП и лексема от заглавието (в преносното и значение); между ФБП и лексема / лексеми от контекста (в прякото или преносното им значение); между един от компонентите на ФБП (в прякото си значение) и лексема от заглавието (също в прякото си значение); между един от компонентите на ФБП (в неговото пряко значение) и лексема от заглавието (също в прякото и значение) едновременно с противопоставяне на самия ФБП на същата тази лексема (но вече в преносното и значение); между ФБП и предложна конструкция; между ФБП и свободно словосъчетание (от съчинителен / подчинителен тип); между ФБП и предикативна структура; между ФБП и предикативната структура се изгражда опозиция и на ниво противопоставяне *физическо срещу емоционално състояние*; при включване на ФБП в състава на синтактични (огледални) конструкции, съдържащи контекстуални антоними: усилване емотивния характер на цялото изказване; между ФБП и крилата фраза са контекстуални антоними; между ФБП в неговата отрицателна форма и разгърнатата семантика на неговата изходна, положителна форма;
- **контекстуална нюансираност на семантиката на ФБП:** осъществява се с участието на конкретизатор (лексема, ФЕ, готова конструкция, изреченска структура, текстови фрагмент). Конкретизаторът може да бъде изведен в заглавието (в прякото и значение) на материала; да бъде представен в лексикалното обкръжение на медийния текст; да се реализира едновременно в заглавието и съдържанието на журналистическия материал; конкретизатор може да бъде и самият медиен текст. Контекстуална нюансираност на семантиката на ФБП е възможна и без участието на конкретизатор: при функциониране на ФБП посредством неговата противоположна форма или при неговото изразяване чрез перифраза. В резултат от протичане на процес на актуализация на плана на изразяване на един ФБП се наблюдава разширяване на семантичен потенциал на този ФБП, неговото контекстуално конкретизиране (поясняване, уточняване), зараждането на отрицателни семантични нюанси

(семи) от ФБП, натоварен изначално с положителен тип семантика; туширан на изконната негативната семантична кодификация ФБП; мултиплициране на семантиката на ФБП; развиване на сакрален тип семантика; възпроизвеждане на пълния спектър от значения, присъщи за един ФБП, възпроизвеждане на пълният спектър от значения на ФБП, градиране на емоционалната експресия, каламбурна полифоничност, и провокативна, интригуваща, увлекателна игрова комуникация с реципиента.

Както и при обновяване плана на съдържание на ФБП, така и **обновяването на нейния плана на изразяване** протича чрез богат инвентар от средства: промяна в типа структурна организация (преминаване от устойчив тип словосъчетание в предикативен тип структура; от затворен към отворен тип изреченска структура); изменение на ФБП по цел на общуването (употреба на ФБП в съобщителна форма, въпросителна форма и възклицателна форма); реализация на ФБП в сегментиран вид – посредством дистанционното позициониране на неговите компоненти; употреба на ФБП единствено в неговата инверсивна форма; употреба на ФБП в изконната му форма едновременно с неговата инверсивна форма. Обновяване на ФБП може да бъде постигнато и без да се засягат неговата формална страна и семантична кодификация – единствено чрез **актуализация на емотивната природа на ФБП**. Това е процес, позволяващ широк спектър от функционална реализация: **чрез изменение на типа конотация** (развиване на отрицателна, положителна, иронична) **на оценъчно маркиран ФБП** вследствие на оформения тип контекст или отделни единици от него (лексема/и, свободно словосъчетание, друг ФБП); **чрез изменение в степента на проява на емотивността** (нейното усилване) **на ФБП** поради наличието на предхождащи го лексема, ФЕ, ФЕ в постпозиция, поради промяна в типа интонационна оформеност на ФБП, поради изменение в типа структура на ФБП; **чрез придобиване на емотивна оценъчност:**

- от дескрибирани като **емоционално неутрални ФБП** (отрицателна, положителна, двойствена, иронична) в резултат на присъствието на лексема/и в заглавието; на лексеми и/или ФЕ от контекста; на изменения в интонационната оформеност на ФБП; вследствие на включването на ФБП в словесна структура, пресъздаваща конкретен сюжет от библейския текст; поради сравнение с друга ФЕ;
- от дескрибирани като **книжовни ФБП (шеговита, закачлива, игрива емоционална окраска)** в хода на композицията на журналистическия материал.

За обновяване на ФБП в СМИ журналистите прилагат и методи като **стилистичния парадокс** (всяко противопоставяне на езикови единици с различна стилова принадлежност и окраска в рамките на един контекст), **фонетичната мимикрия** (поставяне в непосредствен контакт звуково

близки, но семантически нетъждествени ФБП и езикова единица) и **структурния паралелизъм** (пресъздаване на отделни текстови фрагменти (в чисто композиционен план) от разгърнат в Библията конкретен сюжет, съхранявайки неговата експресивна маркираност, но семантически адаптирайки го към контекста на медийния текст). Разгръщане на потенциала на ФБП в спецификата на медийния дискурс се осъществява и от тези от тях, претърпели нестандартен акт на актуализация. В езиковедската научната област на познанието за обозначаването му се използват редица термини: **трансформация, структурно-семантично изменение, okazjiонално преобразуване, творческо обновление, езикова игра (ЕИ), карнавализация на езика**. В настоящата част от научната разработка за обозначаване на „**промени (изменения) в компонентния състав на ФБП, съпътствани и от смислова (контекстуална) нюансираност на семантиката, без да бъде нарушен тъждественият характер на ФБП**” са прилагани като релевантни термините **трансформация, модификация, преобразуване, изменение на ФБП**, а за Единиците, формирали се вследствие на дескрибирания процес, – **трансформирани, модифицирани, преобразувани, (видо)изменени ФБП (ТФБП)**. За трансформации, не нарушаващи тъждеството в един ФБП, определяме **замяната (субституцията), съкръщаването (елипс), разширяването (експлицитност)** на компоненти от неговия състав. Разгледаните три типа структурно-семантични изменения са **преднамерен журналистически похват**, използването на който никога **не** е продиктуван единствено от стремеж към оригиналност в изказа.

По скалата, изследваща Единиците, „**неподатливи на превод**“ (или т. нар. още „**трудни за превод единици**”), ФЕ заемат почти първо място: отсъствието на понятието „**превод**” при този тип структури е поставяно от редица учени сред признаците, отличителни за една ФЕ”. Предизвикателствата, съпътстващи дескрибирания процес, както самите те отбелязват, започват още преди момента на същинския етап на превод. Това е дефинираният в научната литература „**първи или подготвителен етап**”. Това е етапът, на който преди да се прибегне към търсенето на подходящ еквивалент (под **еквивалент** тук се маркира оптималният ФБП от състава на една от двете фразеологични системи, способен максимално точно и пълно да предаде заложената в изходния ФБП информация) в съответния език, авторът трябва да е достатъчно прозорлив, за да осъзнае, че пред него стои Единица от фразеологичното ниво на езика. Критерият, следван от С. Влахов при предаването на ФЕ, е мотивиран от неговото желание: **всяка ФЕ да бъде представена на съответния език отново чрез ФЕ** (Влахов 2006, 238). Ние споделяме представената от С. Влахов концепция и ще се ръководим от изложените в нея тезиси при изграждане на инвентара от средства, позволяващ извършването на адекватен и ефективен превод на Единици от фразеологичното ниво на езика, каквито

са ФБП. Функцията на пряк обект на анализ възложихме на р. ФБП *Козел отпущения*, а неговият избор бе предопределен от концентрираното му присъствие и широкия тематичен обхват на приложимост по страниците на електронните източници. Тъй като в топуса на настоящото изследване сме поставили преводния потенциал на Единици от близкородствени езици, съвсем закономерно изборът ни се спира върху съпоставително издание, а именно – **Руско-българския фразеологичен речник на С. Влахов**. От поместената в него статия срещу ФБП *Козел отпущения* привеждаме следното тълкуване: „**Козел отпущения; изкупителна жертва; жертва Аврамова (за човек, върху когото се стоварва чужда вина**“). Логично възникна въпросът: Какво отличава една от друга приведените ФБП? Поставени извън контекста българският и руският ФБП демонстрират еднакви денотативни и конотативни значения. Между тях **не се наблюдават различия в семантичния потенциал, стилистичната маркираност, емоционално-експресивната окраска; представени са посредством тъждествен компонентен състав и притежават редица общи лексико-граматични показатели**. Този тип съотношение между две ФЕ (съответно, маркирани в състава на изходния (ИЕ) и преводния (ПЕ)) С. Влахов поставя в основата на Единиците, които определя като **фразеологични еквиваленти**. Съвсем закономерно и естествено е Единица, ползваща се с най-висока степен на равностойност и равнозначност, и при процеса на търсене на еквивалент (каквито са б./ р. *Козел отпущения*) да регистрира завидна функционална активност и в непосредствено словесно обкръжение. Прегледът на родните СМИ отчете като задоволителна активността, с която се реализира б. ФБП *Козел отпущения*, но все пак несъизмерима с тази на р. ФБП *Козел отпущения* в руските електронни източници. Когато представя своята дефиниция за **фразеологичен еквивалент**, С. Влахов ясно отграничава две форми на изява: **непълн (частичен) фразеологичен еквивалент** и **относителен фразеологичен еквивалент**. Като **непълн/частичен** авторът маркира такава ФЕ от състава на ПЕ, която демонстрира **тъждественост с ФЕ от ИЕ, но не във всичките присъщи за нея значения** (Влахов 2002, 240). Отсъствието на пълно припокриване по всички показатели между изходната ФЕ и нейната ФЕ – еквивалент определя по-високата честотност на Единици, маркирани от С. Влахов като **относителни фразеологични еквиваленти**. Последните могат да демонстрират **различия в компонентния състав, в лексикалносемантичната съчетаемост на някои от компонентите, в лексикалната / синтактичната съотносимост на самата ФЕ** (Влахов 2002, 241). В новобългарските преводи на библейския текст ФБП е представен в осъвременения си вид – „**козел за отпущане**“, но тази езикова форма не успява да се наложи като ФЕ. Затова пък във вида „**козел на изкуплението**“ е отбелязан в Българо-руския фразеологичен речник на А. Кошелев и М. Леонидова (БРФР)

(Кошелев, Леонидова 1974, 290). В тази си форма б. ФБП стои структурно много близко до своя руски семантичен еквивалент. Той е негов **относителен фразеологичен еквивалент**, запазил ярката образна основа, смислова кодификация, но не и адекватна функционална реализация. В периода на дескрибиране на настоящото изследване не бе маркиран нито един случай на употреба на посочения като пълноправен речников еквивалент (макар и относителен) в СМИ б. *Козел на изкуплението*. Като още една от възможните опции за предаването на една ФЕ на друг език С. Влахов посочва особен тип разновидност на относителния фразеологичен еквивалент. Това е **фразеологичният аналог – Единица от корпуса на ИЕ и ПЕ, стъпваща върху различна образна основа** (Влахов 2002, 241). Тя може да бъде изградена от образи, както много близки, почти припокриващи се, така и от такива, които са диаметрално противоположни, нехомогенни. В специализираното лексикографско издание, посветено на ФБП в български език „Библията в езика ни” В. Въртов регистрира два ФБП със семантика, тъждествена с тази на р. *Козел отпущения*, но с различен компонентен състав и образна основа. Това са ФБП *Жертвен агнец / Жертвено агне* и *Жертва Авраамова*. Извършената съпоставка илюстрира: в масмедииите предпочитан е ФБП *Жертвен агнец*. Той присъства в журналистически материали, засягащи злободневни теми. Аргументът, който ни позволява да прогнозираме направения журналистически избор, е ярката образна основа, която при всеки акт на възпроизвеждане на ФБП *Жертвен агнец* непосредствено се реставрира и поражда нужното въздействие. Още един б. ФБП встъпва във функцията на фразеологичен аналог на р. *Козел отпущения*. Това е *Изкупителна жертва*. Единицата не е регистрирана във Фразеологичния речник на българския език (Ничева, Спасова-Михайлова, Чолакова 1974), в профилирания лексикографски справочник на В. Въртов. В руско-българския фразеологичен речник (Влахов 1980, 294) тя е посочена на второ място в речниковата статия към р. *Козел отпущения* наред с представените вече в настоящото изследване б. ФБП *Жертва Авраамова* и *Козел отпущения*. В Нов руско-български речник (Влахов 2004, 272) ФБП *Изкупителна жертва* е единствената Единица, чрез която е илюстрирано тълкуванието на р. ФБП *Козел отпущения*. Убедихме се, че именно **фреквентността на една Единица, без значение от нейния характер, е безапелационно верният критерий, определящ оптималният преводен вариант**. Доказват го и малката част от представените в дисертационния труд случаи на употреба на б. ФБП *Изкупителна жертва*, ексцерпирани в съвременния печат. Това е ФБП, който не може да бъде ограничен жанрово, секционен и тематично. В основата на концепцията за **фразеологичния превод (ФП)**, представена от С. Влахов, и споделяна от нас, е **идеята за взаимозаменяемостта на Единици от едно и също равнище на езика**. Тази условност ни позволява

да приемем за релевантен преводен вариант на ФБП и всяка ФЕ, удовлетворяваща критериите за фразеологичен еквивалент / аналог. Сред ФЕ, които биха могли свободно да заменят р. ФБП *Козел отпущения*, попада **Без вина виновен**. Подобен тип преводна трансформация, както и всяка друга, е успешна само при наличието на функционална тъждественост. С. Влахов обособява и още една форма на реализация на ФП. Макар да отговаря на всички условия, които са необходими за да бъде един превод определен като фразеологичен, тя носи не узуален, а оказионален характер. Това са определените от автора **индивидуални еквиваленти**. Когато е възпрепятстван процесът на реализация на **фразеологичен / индивидуален еквивалент** или **фразеологичен аналог**, тогава се реализират формите на изява на **нефразеологичния тип превод (НФП)**, сред които С. Влахов разграничава **лексикалния, контекстуалния и описателния**. Как обаче протича **процесът на търсене на еквивалент на ФБП в преводаческата практика, когато негов пряк обект са трансформирани фразеологизми с библейски произход (ТФБП)?** Изведеният алгоритъм за преводния процес на ФБП, реализиращи се в своята стандартна, присъща, разпознаваема форма, и тук се запазва. Диференцирането настъпва на етапа, на който се определя порядъкът на Единицата, която ще бъде използвана в ИЕ. При откриването на съответствия в другия език, изборът ни се свежда до провеждането на една единствена операция – до правилен подбор на една от формите за реализация на фразеологичния превод (след като в рамките на изследването приехме тезата за ФП като оптимална преводна вариация). Дилемата, пред която преводачът се изправя, срещайки се с ФБП, демонстриращ определен тип структурна организация, се поражда от неопределеността: дали тази трансформация да бъде непосредствено отразена и в композиционния строеж на ФБП на ПЕ, или да бъде предпочетен ФБП в неговата узуална форма (чрез търсене на фразеологичен еквивалент, аналог или индивидуален еквивалент). Разрешаването на поставения казус в настоящото изследване е в пряка зависимост на една от мотивиращите този тип структурно-семантична трансформация цели: постигане на контекстуална адаптивност на съответния ФБП (при съхраняване на неговата изходна семантика). Осъществяването и е реализирано посредством онази част от ексцерпиранияте б. ФБП, позволяващи прилагането на ФП, когато в изходния текст е налице р. ФБП *Козел отпущения*. Това са ФБП **Изкупителна жертва, Жертвен агнец, Авраамова жертва, Козел отпущения**. Представените като еквиваленти на трансформиранияте р. ФБП се ползват със статут на **хипотетични, възможни, вероятни съответствия**, породени от нашия творчески потенциал и преводачески нюх.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Настоящата работа представлява опит за **комплексно изследване** на специфичен пласт от фразеологичното наследство на два славянски езика – **фразеологизмите с библейски произход**. Сложността при провеждането му произтича от неговия евристичен характер: то е първият опит за съпоставка между библейското фразеологично наследство на **руския и българския** език, както и от природата на обекта на анализ – Единици с общ текстови първоизточник – Библията.

Именно детерминацията на **фразеологизмите с библейски произход (ФБП)** от единен корпус от свещени текстове обуславя наличието на множество **общи** признаци, качества, свойства, закономерности, прояви, реализации, тенденции. В същото време, колкото и парадоксално да звучи, именно този сакрален текст получава **различен** прочит в тези два славянски езика посредством Единици, които бележат определен тип рефлексия с него. В настоящото изследване те са маркирани като **фразеологизми с библейски произход (ФБП)**. Изготвянето на тук приведената дефиниция бе наложено и от нееднозначното тълкуване, което получават ФБП в българската и руската лингвистика. И в двете **не** е изведен **единен термин** за означаване на Единиците, демонстриращи отношение към библейския текст. **Не** съществува тъждественост и по отношение на типа връзка, който демонстрират тези Единици със Светото Писание (опосредстван / непосредстван); относно типа значение, чрез което те се реализират в речта, относно тяхната структура.

Композиционно ФБП като специфичен вид ФЕ потвърждават добре познатата теза: всяка ФЕ повтаря структурно моделите, по които се конструират **свободните словосъчетания**. Сред ексцерпирания фразеологичен материал съществуват Единици и в двата езика, които възпроизвеждат и други типове устойчиви структури – тези на **устойчивото сравнение** и на **изреченския тип структура**. За по-детайлното представяне на структурната организация на всеки един от приведените три типа разновидности бяха изработени собствени схеми – **съответни, общи и различни**. Спрямо тях илюстративният материал бе класифициран като образования с **моноелементен, биелементен** и **полиелементен** тип структура. Преобладаващо в съпоставителен план е количеството на общите и съответните схеми (следствие с логичен характер, познавайки типа строеж на двата съпоставяни езика) – именно в чиито граници се демонстрират еднакви за двата езика структурно-семантични модели. ФБП с изреченски тип структура в двата език функционират като **конструкции от затворен** или **отворен** тип.

Мултиплицирането на свойствата, органични за Единици от фразеологичното ниво на езика (каквито са ФБП), и репрезентирани рефлексия с библейския текст, чувствително се усилва при всеки техен акт на реализация, който е подчинен на определени стилистични цели, но не е

съпроводен от изменения в семантиката или от разрушаване структурата на ФБП. Дескрибираният процес е определян като **актуализация на ФБП** в хода на проведеното изследване. За осъществяването му журналистите от руските и българските медии използват похвати като **обновяване на плана на съдържание, на плана на изразяване, на експресивната оценъчност** на ФБП. Актът на „реставрация” на ФБП в СМИ се провежда и чрез методи като **стилистичния парадокс, фонетичната мимикрия, структурния паралелизъм**. Конкретните форми за тяхната реализация в родните и руски СМИ демонстрират явна тъждественост. Разгръщане на потенциала на ФБП в спецификата на медийния дискурс се осъществява и от тези от тях, претърпели нестандартен акт на актуализация. В езиковедската област на познанието с най-висока фреквентност се ползва терминът **трансформация**, който и ние приемаме. Като релевантни на него в настоящото изследване бяха използвани термините **модификация, преобразуване, изменение на ФБП**, а за Единиците, формирали се вследствие на описвания процес, – **трансформирани, модифицирани, преобразувани, (видо)изменени ФБП (ТФБП)**. Трансформираните ФБП са речеви /контекстуални варианти на узуални ФБП. Сложната и многолика природа на ФБП се проявява и при процесите на предаване на целия обем от информация (тълкувана в най-широкото и разбиране: семантична, конотационна, експресивна, стилова), заложен във ФБП от един (изходен) език, в друг (преводен) език. Не може да бъде изведен и абсолютизиран единен алгоритъм, гарантиращ качествен и надежден процес на транслация на ФБП между две езикови системи. Изхождайки от онтогенезата на всеки ФБП (той е Единица от фразеологичното ниво) и произтичащите в това му качество свойства, намираме за оптимален път за неговото междуезиково предаване **всяка форма на фразеологичен превод**. Изборът между реализацията на **фразеологичен еквивалент и фразеологичен аналог** не може да бъде взет еднозначно. Разрешаването му зависи от фактори със субективен (наличието на ФБП- фразеологични еквиваленти и фразеологични аналози в съответния преводен език; набор от знания (лингвистични, общи, фонови), опит, нюх на преводача) и обективен характер (стилова принадлежност, синтактична организация, образна основа, мотивираност на значението, конотативна маркираност, емоционално-експресивен заряд, национална окраска, степен на разпознаваемост от реципиента на ФБП). Тяхната степен на значимост (градиране) се детерминира от фактора **контекст**. Именно той задава матрицата от показатели, които конкретният ФБП трябва да удовлетвори. Тук е ролята на преводача – да прецизира кои от ФБП (съобразно свойствата с които разполагат във своя фразеологичен инвентар) биха катализирали пълноценен процес на предаване в преводния език. В концепцията на теорията за „фразеологичния тип превод” на ФБП ние приемаме за релевантна употребата на **ФЕ / индивидуален еквивалент**

като равностоеен вариант за транслация. Едва при констатиране на отсъствие на някои от тук приведените средства за постигането на качествен процес на предаване на ФБП чрез Единици от фразеологичното ниво на езика преводачът е свободен да търси перспективи извън границите на фразеологичната система на съответния език. Надежден и безопасен метод за качествено предаване на **трансформиран фразеологизъм с библейски произход ТФБП** (независимо от типа трансформация) е използването на неговия **фразеологичен еквивалент / аналог в нетрансформирана форма**. Посочените пътища за постигане на адекватен ФП на ТФБП могат да бъдат подкрепени и с изразните средства на **описателния превод**, но без да забравяме, че той не е самостоятелен механизъм, а помощно звено в процеса на предаване на ФБП.

БИБЛИОГРАФИЯ НА ЦИТИРАНАТА В АВТОРЕФЕРАТА ЛИТЕРАТУРА

Багаутдинова 2007: Багаутдинова, Г.А. Человек во фразеологии: антропоцентрический и аксиологический аспекты: дис. канд. филол. наук. Казань, 2007.

Байрамова, Москалева 2013: Байрамова, Л. К., Москалева, Д. Р. Пословицы как составная часть аксиологической фразеологии французского языка. // Филология и культура. Philology and culture, №3 (33). Казань, 2013.

Библия. Синодален превод: Църковен вестник. Издание на българската православна църква за религиозна и църковно-обществена просвета (електронен източник: <http://synpress-classic.dveri.bg/books/bible.htm>).

Библия. Синодальный перевод: Издание на "Православный календарь" (електронен източник: <http://days.pravoslavie.ru/Bible/Index.htm>).

Василев 2000: Васильев, А. Слово в телеэфире: Очерки новейшего словоупотребления: Москва, 2003.

Василева 2007: Васильева, Н. Актуализация и трансформация фразеологических единиц из страниц газеты "Третья столица": курсовая работа, Омск, 2007.

Влахов 2002: Влахов, С. Коварството на приятелите (Към проблемите на фразеологичния превод). // Слово. Юбилеен сборник, посветен на 70-годишнината на проф. И. Червенкова. –С.: Изд-во на Софийския университет, 2001, 260-271.

Влахов 2006: Влахов, С. Непреводимото в превода. Наука и изкуство, 2006.

Вътов 2002: Вътов, В. Библията в езика ни. Речник на фразеологизмите с библейски произход. Велико Търново, 2002.

Вътов 2015: Вътов, В. Езикови „проуки“ и „докази“. В. Търново, 2015.

Гак 1997: Гак, В. Специфика библейских фразеологизмов в русском языке. // Problemy frazeologii europejskiej II , 1997, 95-104.

- Георгиева 2002:** Георгиева, Ст. Проблемы сопоставления русской фразеологии с болгарской. // Русский язык „Проблемы истории, теории и методики преподавания”. Шумен, 2002.
- Георгиева 2011:** Георгиева, С. Русская фразеология в зеркале болгарского языка. София, 2011.
- Грицанов 1999:** Грицанов, А. А. Новейший философский словарь. Минск, 1999.
- Дубровина 2010:** Дубровина, К. Н. Энциклопедический словарь библейских фразеологизмов. М., 2010.
- Дубровина 2012:** Дубровина, К. Н. Библейские фразеологизмы в русской и европейской культуре. Москва, 2012.
- Зайцева 2010:** Зайцева, Я. Структурно-семантические и стилистические особенности фразеологизмов библейского происхождения в современном русском языке: автореф. Канд. филол. наук. Саранск, 2010.
- Захариева 2005:** Захариева, С. Проблеми на съпоставителното изследване на българската и румънската фразеология. София, 2005.
- Каминская 2004:** Каминская, Е. В. Фразеология библейского происхождения во французском и русском языках: автореф. дис. канд. наук. Санкт-Петербург, 2004.
- Королева 2000:** Королева, И. Сакрально-богослужебная лексика в современном русском языке и в художественном тексте: дис. ... канд. филол. наук. Волгоград, 2003.
- Кошелев, Леонидова 1974:** Кошелев, А., Леонидова, М. Българо-руски фразеологичен речник. Москва, 1974.
- Кузнецова 2013:** Кузнецова, И. Языковая шутка в устойчивых сравнениях с персонажем Библии. // Славянская фразеология и Библия, 2013, 123-129.
- Матвеева 1993:** Матвеева, Н.. Библизмы в русской словесности. // Русская словесность, 1993.
- Ничева, Спасова-Михайлова, Чолакова 1974:** Ничева, К., Спасова-Михайлова С., Чолакова, Кр.Фразеологичен речник на българския език. София, 1974.
- Онопrienко 1997:** Оноприенко, С. Библизмы современного русского языка. Диссертация за присъждане на научна степен доктор. Воронеж, 1997.
- Орлова 2010:** Орлова, Н.. Библейский текст как прецедентный феномен: дис. Доктора филол. наук., Саратов, 2010.
- Прибитко 2002:** Прибытько, Е. Библизмы в языке современных газет. Автореферат. Диссертация. Воронеж, 2002.
- Станев 2013:** Станев, В. Какво е и какво не е PR. София, 2013.
- Супрун 1995:** Супрун, А., Текстовые реминисценции как языковое явление. // Вопросы языкознания, Москва, № 6, 1995, 17-29.
- Шорсткаина 2000:** Шорсткаина, Н. Лексико-фразеологические реминисценции в поэзии А. Блока. Благовещенск, 2000.

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. **Димитрова, П.** О свободе устойчивых словосочетаний библейского происхождения через призму времени. // *Сборник с доклади от Единадесетите национални славистични четения „Време и история в славянските езици, литература култури“*. София, 2012, Т. 1, 104-110.
2. **Димитрова, П.** За видоизменените фразеологизми с библейски произход в руски и български език // *Сборник с доклади от конференцията, проведена на 05-06.10.2012 г. „Славистиката в глобалния свят – предизвикателства и перспективи“*. Благоевград, 2012, 422-427.
3. **Димитрова, П.** За някои трансформации на фразеологизмите с библейски произход в руски и български език // *Сборник Паисиеви четения, Научни трудове на Пловдивския университет „П. Хилендарски“*. ФИЛОЛОГИЯ, 2012, Т. 50, (кн. 1, сб. В), 636-651.
4. **Димитрова, П.** Библизми глазами переводчика // *Зборник на научни трудове, Четврта меѓународна научна конференција „Меѓународен диалог: исток-запад“*. Р. Македонија, Свети Николе, 2013, 206-210.
5. **Димитрова, П.** К вопросу об Аксиологии и библейской фразеологии // *Сборник с доклади и съобщения от Одиннадцатый международный симпозиум на МАПРЯЛ „Теоретико-практическое изучение русского языка и его сопоставительно-типологическое описание“*. В. Търново, 2014.
6. **Димитрова, П.** Фразеологизмы библейского происхождения в зеркале перевода // *Болгарская русистика*, 2016, (под печат).
7. **Димитрова, П.** Фразеологизмите с библейски произход като фрагмент от речитатива на масмедииите. Реализация без трансформация. // *Сборник от Осемнадесетата национална научна конференция за студенти и докторанти „Слово и памет“*. Пловдив, 2016, (под печат).